

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

**Методичні рекомендації
до виконання практичних завдань
для здобувачів вищої освіти всіх спеціальностей
першого (бакалаврського) рівня**

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2025**

УДК 008(477)(07.034)

I-90

Укладачі: Л. В. Баличева

Л. Е. Добрунова

Н. О. Свиначенко

Затверджено на засіданні кафедри української філології та історії.
Протокол № 5 від 16.12.2024 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Історія української культури [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до виконання практичних завдань для здобувачів вищої освіти всіх спеціальностей першого (бакалаврського) рівня / уклад. Л. В. Баличева, Л. Е. Добрунова, Н. О. Свиначенко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2025. – 42 с.

Подано методичні рекомендації до практичних завдань, тематику наукових доповідей та есе з усіх тем навчальної дисципліни, глосарій, список літератури, що буде сприяти підвищенню рівня знань здобувачів вищої освіти, формуванню потрібних компетентностей з історії української культури.

Рекомендовано для здобувачів вищої освіти всіх спеціальностей першого (бакалаврського) рівня.

УДК 008(477)(07.034)

© Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця, 2025

Вступ

Сучасний стан гуманітарної освіти та її перспективи оцінюють із погляду необхідності формування духовного світу людини, її інтелектуальних і духовних потреб. Суспільство суттєво підвищує вимоги до рівня знань студентської молоді в галузі гуманітарної підготовки. Тому історико-культурна складова освітнього процесу залишається актуальною, бо саме вивчення історії та культури свого народу в поєднанні з вивченням інших засадничих гуманітарних та соціальних наук формують громадянську ідентичність і патріотизм молоді, яка має бути готовою самостійно визначати й аналізувати суспільні процеси, що відбувалися в минулому і тривають нині, розуміти їхні зв'язки та проводити історичні паралелі.

Навчальна дисципліна «Історія української культури» є освітнім компонентом, спрямованим на збагачення і поглиблення гуманітарної підготовки, формування творчої активності та креативного мислення, духовних цінностей, світогляду майбутніх фахівців.

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна, визначено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна «Історія української культури»

Результати навчання	Компетентності, якими має оволодіти здобувач вищої освіти
1	2
Знати свої права й обов'язки як члена суспільства, розуміти цінності вільного демократичного суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні	Здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями
	Здатність реалізувати свої права й обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні
Демонструвати базові навички креативного та критичного мислення в дослідженнях та професійному спілкуванні	Здатність бути критичним і самокритичним

1	2
Визначати досягнення та ідентифікувати цінності суспільства на основі розуміння місця предметної області в загальній системі знань, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності й досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя

Під час підготовки здобувачів вищої освіти значну частину часу відводять на самостійну роботу, яка є важливим складником навчального процесу й обов'язковим компонентом навчальної та науково-пошукової роботи. Це спосіб індивідуалізації процесу навчально-професійної підготовки здобувачів вищої освіти, основа самоосвітньої діяльності майбутнього фахівця.

Мета самостійної роботи – це сприяння формуванню самостійності як важливої професійної риси майбутнього фахівця – уміння планувати роботу, систематизувати джерела, літературу, уміння регулювати свою діяльність без допомоги і контролю з боку викладача. Зміст самостійної роботи з навчальної дисципліни «Історія української культури» визначено робочою програмою, системою навчально-методичних засобів, розміщених на сторінці дисципліни «Історія української культури» на сайті персональних навчальних систем ХНЕУ ім. С. Кузнеця. При цьому викладач ознайомлює здобувачів вищої освіти з методикою самостійної роботи та критеріями її оцінювання; формує навички роботи з підручниками, першоджерелами та сучасною історичною науковою літературою, рекомендованою до самостійного опрацювання.

Найпоширенішими формами самостійної роботи є підготовка до практичних занять протягом семестру, модульного контролю та складання заліку, а також написання наукових доповідей та есе. Це видання покликане допомогти здобувачу вищої освіти підготуватися до виконання практичних завдань. Його основою є методичні рекомендації до вивчення всіх тем навчальної дисципліни. Видання містить також переліки завдань для підготовки до практичних занять, питання для дискусії, тематику наукових доповідей та есе, глосарій, список літератури. Усе це допоможе ефективно опанувати навчальний матеріал.

Змістовий модуль 1

Зародження й розвиток української культури до початку XX ст.

Тема 1. Культура на українських землях за давніх часів

Вивчення цієї теми слід розпочати зі з'ясування змісту термінів «культура», «матеріальна культура», «мистецтво». Важливо також звернути увагу на міжпредметні зв'язки різних наук із навчальною дисципліною «Історія української культури».

Розглядаючи історію української культури давніх часів, варто дослідити культурний феномен епохи Трипілля, його суспільний устрій та здобутки матеріальної культури.

На окрему увагу заслуговують питання культурного розвитку Кімерії, Скіфії, Сарматії: архітектура, живопис, скульптура античних держав Північного Надчорномор'я.

Слід простежити взаємозв'язок і взаємовплив язичницьких та інших суспільних традицій різних східнослов'янських племен у докиївський період.

Потрібно дати загальну характеристику традицій, побуту, релігійних вірувань давніх слов'ян.

Завдання для підготовки до практичного заняття

1. Методологія навчальної дисципліни «Історія української культури».
2. Культурний феномен епохи Трипілля.
3. Особливості культурного розвитку Кімерії, Скіфії, Сарматії.
4. Архітектура, живопис, скульптура античних держав Північного Надчорномор'я.
5. Традиції, побут, релігія давніх слов'ян.
6. Проблема етногенезу українців.
7. Історія походження назв «Русь» та «Україна».
8. Основні історико-етнографічні зони України та їхні культурні відмінності.
9. Український етнос у сучасному просторі.
10. Основні риси українського світоглядного менталітету.

Під час висвітлення питання «Культурний феномен епохи Трипілля» здобувачам вищої освіти потрібно ознайомитися з фільмом «Трипільське диво» із серії науково-популярних фільмів «Невідома Україна».

Питання для дискусії

1. Чим зумовлено різноманітність дослідницьких методів щодо інтерпретації культурних процесів у суспільстві? Обґрунтуйте Вашу думку.

2. Як Ви вважаєте, яка культурно-історична епоха (історичний тип культури) пов'язана з поняттями «античний», «античність»? Що означає поняття «антична культура»? Які її характерні риси й особливості?

Практичні завдання

1. Що таке культура?
2. Які погляди на етногенез українців Ви знаєте?
3. Що таке артефакт? Наведіть приклади духовних та матеріальних артефактів.
4. Що таке духовна та матеріальна культура? Наведіть приклади.
5. Які стародавні культури вплинули на формування українського етногенезу?
6. Які складники української культури розрізняють учені?
7. Ким і коли вперше було відкрито і досліджено пам'ятки Трипільської культури?
8. Чи мала Трипільська культура пряме генетичне продовження?
9. У чому полягає сутність індоевропейської теорії українського етногенезу?
10. Які основні особливості розвитку культури в первісну добу? Які фактори вплинули на формування первісної культури?

Тематика наукових доповідей

1. Проблема походження української культури.
2. Стародавні археологічні культури на українських землях. Трипільська культура.
3. Міфологія української землі. Язичництво.
4. Культура давніх слов'ян.
5. Поняття «культура».
6. Етнічна і світова культура.
7. Типологія культури.

8. Культура та цивілізація.
9. Стилiстичнi особливостi скiфського мистецтва.
10. Культура мiст-держав Пiвнiчного Причорномор'я як чинник культурного розвитку давньоруської держави.
11. Методи дослідження iсторії української культури.

Тематика наукових есе до теми

1. Мiфологiчна модель свiтобудови в язичницькому свiтоглядi.
2. Язичницька культура Давньої Русi напередоднi прийняття християнства.
3. Людина та природа в язичницькому свiтобаченнi.
4. Космогонiчнi уявлення давнiх слов'ян.
5. Спiввiдношення категорiй «культура» i «цивiлiзацiя».
6. Взаємозв'язок мiж свiтовою та нацiональною культурою.

Рекомендована лiтература: основна [1; 3; 6]; додаткова [10; 15; 17].

Тема 2. Культура княжої доби

Вивчення цiєї теми слiд розпочати зi з'ясування характерних ознак та особливостей феномену культури Київської Русi, головних ознак двох етапiв давньоруської культури – дохристиянського i християнського, суспiльно-полiтичних та iсторичних обставин запровадження християнства в Київській Русi, його своєрiдностi й значення для еволюцiї у сферi культури.

На окрему увагу заслуговують питання походження давньоруської мови, виникнення та поширення писемностi, визначення її ролi в розвитку освiти, системи наукових знань, давньоруської лiтератури.

Потрiбно звернути увагу на особливостi культової та свiтської архiтектури, сакрального живопису, прикладного мистецтва зазначеного перiоду.

Слiд простежити взаємозв'язок i взаємовплив культури Київської Русi та сусiднiх країн.

Завдання для пiдготовки до практичного заняття

1. Феномен культури Київської Русi.
2. Християнiзацiя Давньоруської держави як iмпульс до запозичення та творчого переосмислення мiсцевих традицiй.

3. Поширення писемності в Київській Русі. Розвиток науки та освіти.
4. Культура повсякдення Київської Русі.
5. Своєрідність культури Галицько-Волинського князівства.

Під час підготовки до семінару здобувачам вищої освіти варто переглянути фільм «Чому погас вогонь Перуна?» із серії науково-популярних фільмів «Невідома Україна».

Питання для дискусії

1. На Вашу думку, чи сприяють розумінню унікальності української культури доби Київської Русі знання з історії України? І як розуміння особливостей культурного розвитку зазначеного періоду допомагає осягнути нашу історію?
2. Доведіть, що, попри іноземні культурні впливи X – XI ст. давньоруська культура зберігала свою самобутність.

Практичні завдання

1. У чому полягало соціокультурне значення хрещення Київської Русі?
2. Які основні пам'ятки писемності та літератури Київської Русі Вам відомі?
3. Яким був рівень матеріальної культури Київської Русі? Назвіть основні здобутки у сфері мистецтва княжої доби.
4. Який жанр живопису став найпоширенішим після запровадження християнства? Наведіть приклади.
5. Які архітектурні пам'ятки часів Київської Русі збереглися в Україні?
6. Що відомо про розвиток освіти та науки в Київській Русі?

Тематика наукових доповідей

1. Особливості етнокультурної самосвідомості давніх слов'ян доби Київської Русі.
2. Київські «книжники»: постаті та їхні твори.
3. Мистецтво Київської Русі: загальноєвропейські тенденції та місцеві традиції.
4. Декоративно-ужиткове та ювелірне мистецтво княжої доби.
5. Зброярство Київської Русі.
6. Правова культура Київської Русі.
7. Витоки слов'янської писемності.

8. Жанрово-стильові риси літописів Київської Русі.
9. «Слово о полку Ігоревім» – неперевершений шедевр літературної спадщини середньовічної культури.

Тематика наукових есе до теми

1. Особливості виникнення та розвитку літописання і книгописання в Київській Русі.
 2. Писемність, освіта, науково-технічні знання в Київській Русі.
 3. Десятинна церква в Києві (короткий історичний нарис).
 4. Війна і воїнська слава очима давньоруських книжників.
 5. Походження Давньоруської гривні.
- Рекомендована література: основна [1; 3; 6]; додаткова [10; 13; 20].

Тема 3. Культурні процеси на українських землях за литовсько-польської доби та Речі Посполитої (XIV – першої половини XVII ст.)

Вивчення теми слід розпочати зі з'ясування особливостей розвитку культури і церковного життя українських земель у другій половині XIV – XV ст., коли українська культура зазнавала впливу Відродження, Реформації, Контрреформації.

На окрему увагу заслуговують стан освіти, створення навчальних закладів нового типу, таких як Острозька академія або Києво-Могилянська колегія.

Важливо усвідомлювати, що література розвивалась у тісному зв'язку із суспільно-політичним життям. 1556 – 1561 рр. побачило світ Пересопницьке Євангеліє – переклад святого письма із церковнослов'янської мови на староукраїнську літературну. У XVI – першій половині XVII ст. успішно розвивалося книгодрукування (видано книги «Апостол» і «Буквар» та «Острозьку Біблію»).

Потрібно звернути увагу на діяльність національно-релігійних та просвітницьких організацій українських православних міщан і шляхти – братств, які організовували друкарні, засновували школи, у яких навчання проводили українською мовою, сприяли будівництву церков і монастирів.

Досліджуючи питання архітектури і містобудування, слід підкреслити, що відбулися певні зміни, коли замість будівництва оборонних споруд із XVII ст. в українській архітектурі все виразніше виявлялися елементи європейського стилю бароко, споруджують розкішні магнатські палаци, оточені bastіонами.

Також необхідно зосередити увагу на еволюції образотворчого мистецтва, у якому з другій половині XVI ст. відбувалося відокремлення портрета від іконопису й перетворення його на самостійний жанр мистецтва.

Завдання для підготовки до практичного заняття

1. Умови розвитку української культури в XIV – першій половині XVII ст.
 2. Стан освіти у XIV – XV ст. Юрій Дрогобич та його спадщина.
 3. Початок слов'янського кириличного книгодрукування. Вплив друкарської справи в Україні на розвиток освіти, українського письменства та культури.
 4. Роль братств у національному відродженні України.
 5. Острозька академія та її роль в українській культурі.
 6. Петро Могила і його роль у піднесенні релігійного та культурно-освітнього життя України.
 7. Роль Києво-Могилянської академії в історії української освіти та культури.
 8. Розвиток мистецтва гравюри і графіки в Україні в XVI – XVII ст.
- Під час семінару здобувачам вищої освіти пропонують роботу в малих групах та окреслення особливостей архітектури й містобудування (XIV – перша половина XVII ст.).

Питання для дискусії

1. Визначте, яким був вплив Ренесансних традицій на українське мистецтво XIV – першої половини XVII ст.
2. Доведіть, що Острозька академія була першим навчальним закладом європейського типу на українських землях.

Практичні завдання

1. Що спричинило активізацію суспільно-політичного і культурно-освітнього життя в Україні наприкінці XVI – у першій половині XVII ст.?

2. Чому в XIV – XV ст. випускники шкіл України здобували освіту в європейських університетах?
3. Розкрийте вплив середньовічних традицій, ідей Ренесансу та Реформації в українській культурі XIV – першої половини XVII ст.
4. Розкрийте роль Острозької академії для української культури.
5. Яким був вплив друкарства на розвиток освіти, українського письменства та культури?
6. Розкрийте роль братських шкіл як осередків знань і національного духу.
7. Які зміни відбулися в архітектурі XIV – першої половини XVII ст.?

Тематика наукових доповідей

1. Духовна експансія Польсько-Литовської держави та Речі Посполитої в Україні XIV – першої половини XVII ст.
2. Культура Відродження та Реформації як чинники розвитку української культури.
3. Ренесансні ідеї в працях українських гуманістів (С. Оріховський, Ю. Дрогобич, Ю. Рогатинець, К. Транквіліон-Ставровецький).
4. Видатні постаті української культури XIV – першої половини XVII ст.
5. Художні пам'ятки України XIV – першої половини XVII ст.

Тематика наукових есе до теми

1. Пересопницьке Євангеліє як пам'ятка староукраїнської культури.
2. Князь В.-К. Острозький – видатний культурний діяч і меценат.
3. Києво-Могилянська академія як науково-культурний центр.
4. Розвиток мистецтва гравюри і графіки в Україні.
5. Іван Вишенський та полемічна література.
6. Жовківська малярська школа та її внесок у духовну культуру України.

Рекомендована література: основна [1; 3; 6]; додаткова [9; 13].

Тема 4. Культура козацької доби

Під час розгляду цієї теми потрібно звернути особливу увагу на те, що розвиток української культури відбувався в умовах колоніальних утисків із боку тих країн, до складу яких входили українські землі. Однією

з важливих проблем цієї теми є питання впливу військово-політичної культури козацтва на культуру українських земель та перетворення її з «культури на українських землях» в «українську культуру».

На окрему увагу заслуговує процес формування національної української культури бароко як самобутнього культурного явища. У цьому контексті також необхідно зосередитися на напрямках розвитку архітектури та мистецтва.

Досліджуючи розвиток літератури, слід підкреслити, що вона мала різноманітні напрями, бо в цей період відбувався стрімкий розвиток книгодрукування, піднесення престижу освіти, поширення наукових знань і створення бібліотек в Україні.

Аналізуючи період розвитку української культури XVII – XVIII ст., треба чітко уявляти специфіку її розвитку та значення у формуванні національної самосвідомості українського народу.

Завдання для підготовки до практичного заняття

1. Вплив суспільно-політичної ситуації в Україні другої половини XVII – XVIII ст. на розвиток української культури. Феномен українського бароко.
2. Освіта і наука в період Гетьманщини.
3. «Золота доба» Києво-Могилянської академії.
4. Розвиток філософської думки. Григорій Сковорода – видатний український філософ, гуманіст, просвітитель та педагог.
5. Літописна традиція, література, усна народна творчість, музика, театральна культура, архітектура та живопис епохи Бароко.

Питання для дискусії

1. Поміркуйте на цим висловлюванням: «Vita maxima et heroika» (у перекладі з латинської – «життя велике і героїчне»). Як Ви вважаєте, чи може цей вислів описати моральний і духовний шлях українського народу в зазначений період?
2. Чим, на Вашу думку, відрізняються пам'ятки барокової західно-української та наддніпрянської архітектури?

Практичні завдання

1. Назвіть основні чинники, що впливали на розвиток культури України в другій половині XVII – XVIII ст.

2. Чим відрізняється козацьке бароко від західноєвропейського? Обґрунтуйте свою думку.
3. Охарактеризуйте рівень освіти і стан наукових знань на українських землях у другій половині XVII ст.
4. Із чим пов'язане суттєве погіршення ситуації в українській освіті протягом XVIII ст.?
5. У чому полягає унікальність Г. Сковороди? Чому саме він займає особливе місце в історії української та світової філософії?
6. Поясніть головні риси нової літературної традиції, яка сформувалась у другій половині XVII – XVIII ст.
7. У чому полягає меценатська та культурницька діяльність гетьмана Івана Мазепи?
8. Розкрийте процес формування світського портретного живопису.
9. Назвіть основні теми українського театрального мистецтва другої половини XVII – XVIII ст.
10. У чому полягає історичне значення українського козацького літопису Самійла Величка?

Тематика наукових доповідей

1. Кобзарство як унікальне українське соціально-культурне явище.
2. Інтерпретація гуманізму доби Ренесансу в українській культурі XVII – XVIII ст.
3. Українське бароко як ключовий елемент формування української культури XVII – XVIII ст.
4. Вертеп і вертепна драма як складова української культури.
5. Творчість видатного архітектора Франческо Растреллі в Україні.
6. Садибно-паркові ансамблі України XVIII ст.
7. Український іконостас другої половини XVII – XVIII ст.
8. Особливості архітектурного будівництва на Слобожанщині в козацьку добу.

Тематика наукових есе до теми

1. Українські мандрівні студенти – носії гуманних ідей XVII – XVIII ст.
2. Студентство Києво-Могилянської академії (XVII – XIX ст.).
3. Повсякдення професорів Києво-Могилянської академії XVII ст.
4. Григорій Сковорода – духовний реформатор українського світогляду.

5. Почаївський видавничий осередок у культурній спадщині українського народу XVIII – початку XIX ст.

Рекомендована література: основна [1; 3; 4; 6]; додаткова [9; 11; 16; 19].

Тема 5. Українська культура кінця XVIII – першої половини XIX ст.

На початковому етапі вивчення цієї теми слід з'ясувати сутність поняття, основні чинники та процес формування української національної свідомості та національно-культурного відродження. Потрібно дослідити проблему трансформації, що відбувається в українській культурі в першій половині XIX ст. На особливу увагу заслуговує формування системи народної освіти, її централізація та русифікація. Слід підкреслити визначальну роль університетів у формуванні української культури та розвитку наукових знань.

Для вивчення цієї теми важливе значення має досягнення змін, які відбулися в період становлення національної літератури. Важливо звернути увагу на появу та зростання романтизму на території України, а також розвиток музики і театру, живопису, архітектури та скульптури.

Треба розглянути особливості розвитку культури західноукраїнських земель у складі Австро-Угорської імперії.

Завдання для підготовки до практичного заняття

1. Пробудження української національної свідомості та національно-культурне відродження українського народу: його мета й етапи розвитку.

2. Шляхи модернізації освіти й науки в Україні в першій половині XIX ст.

3. Створення та діяльність вищих навчальних закладів і формування української інтелігенції.

4. Становлення національної літературної класики та літературної мови. Фундатори української літератури І. Котляревський, Т. Шевченко, П. Куліш, М. Костомаров.

5. Архітектурне мистецтво: класицизм, ампір, псевдовізантійський стиль.

6. Українська музична культура. Розквіт театру.

7. Національно-культурне відродження на західноукраїнських землях у першій половині XIX ст.

Питання для дискусії

1. Поясніть, чому українцям протягом усіх століть нашої історії доводилося виборювати право на розвиток національної культури? Чи змінився такий стан справ сьогодні?

2. Чи є взаємозв'язок між процесом українського національно-культурного відродження та поширенням романтизму на українських землях.

Практичні завдання

1. Укажіть особливості національного відродження першої половини XIX ст.

2. У чому полягає історичне та культурне значення творчості Тараса Шевченка як символу української культури?

3. Назвіть видатних діячів української науки першої половини XIX ст.

4. Укажіть відмінності та схожі риси в розвитку української культури Наддніпрянської України та у західноукраїнських земель у зазначений період.

5. Дайте характеристику класицизму та романтизму в українській культурі першої половини XIX ст.

6. Охарактеризуйте розвиток гуманітарних наук у першій половині XIX ст.

7. Проаналізуйте становище науково-технічних знань в Україні в зазначений період.

8. Проаналізуйте особливості культурного розвитку українських земель, що входили до складу Австро-Угорської імперії.

9. Проаналізуйте витоки українського професійного театру. Перші стаціонарні українські театри.

Тематика наукових доповідей

1. Реалістичні мотиви в художній спадщині Тараса Шевченка.

2. Роль Миколи Костомарова в дослідженні й популяризації української культури.

3. Виникнення українського театру.

Тематика наукових есе до теми

1. Малярство Тараса Шевченка.
2. Василь Назарович Каразін – невизнаний новатор-винахідник.
3. Інститути шляхетних дівчат в Україні в XIX ст.
4. Меценатська діяльність купецтва щодо відновлення церков Харкова в першій половині XIX ст.

Рекомендована література: основна [1; 3; 4; 6]; додаткова [7; 18].

Тема 6. Українська культура другої половини XIX – початку XX ст.

На початку вивчення цієї теми слід з'ясувати глибокі модернізаційні зміни в українській культурі, що відбувалися в другій половині XIX ст. внаслідок буржуазних реформ у Російській і Австрійській імперіях. Для вивчення культурного розвитку народу особливий інтерес становлять поява та зростання в другій половині XIX ст. нової соціальної верстви – інтелігенції, а також емансипація жінок.

На особливу увагу заслуговують нові тенденції, що відбулися в добу українського модернізму в театрі, українській літературі, архітектурі на українських землях у другій половині XIX – на початку XX ст. Поява нових видів мистецтва – кінематографа та фотографії.

Важливо звернути увагу на особливості розвитку культури західно-українських земель у складі Австро-Угорської імперії в зазначений період.

Завдання для підготовки до практичного заняття

1. Українська культура другої половини XIX – початку XX ст.
 2. Український національний рух у Наддніпрянській Україні (друга половина XIX – початок XX ст.).
 3. Особливості розвитку українського національного руху в Галичині в другій половині XIX – на початку XX ст. Наукове товариство ім. Т. Шевченка як головний осередок української культури.
 4. Меценатство та благодійність в Україні.
 5. Модерн – система художніх цінностей кінця XIX – початку XX ст.
- Готуючись до відповіді на перше питання, здобувач вищої освіти має ознайомитися з уривками з монографії Оксани Кісь «Жінка в тради-

ційній українській культурі другої половини XIX – початку XX ст.» і картиною М. Пиманенка «Жнива в Україні».

Питання для дискусії

1. Чому в зазначений період відбувається поширення меценатства? На Вашу думку – це бажання отримати визнання та повагу в суспільстві, потреба часу чи безкорислива допомога?
2. Чому українське мистецтво другої половини XIX – початку XX ст. переживає піднесення навіть за відсутності власної держави?

Практичні завдання

1. Охарактеризуйте вплив імперської політики Російської імперії на культурні процеси в Україні в другій половині XIX ст.
2. Проаналізуйте основні риси стилю модерн в українській культурі зазначеного періоду.
3. Визначте роль меценатства в розвитку технічної освіти.
4. Визначте види та напрями художньої народної творчості другої половини XIX ст.
5. Які основні риси трансформації українського образотворчого мистецтва в другій половині XIX ст.?
6. Назвіть причини переходу від класичного стилю в архітектурі до еkleктики в другій половині XIX ст.

Тематика наукових доповідей

1. Характерні риси жанрів українського театру другої половини XIX ст.
2. Митці українського театру другої половини XIX ст.
3. Український модерн в архітектурі, літературі та живописі.
4. Життя і творчість Михайла Вербицького.
5. Микола Лисенко – засновник української класичної музики.
6. Філософія мови Олександра Потебні.
7. «Просвіти» та їхня роль у культурному розвитку українського народу.
8. Геніальність та велич Івана Франка.
9. Видатні українські колекціонери та меценати другої половини XIX ст.

Тематика наукових есе до теми

1. Роль земств у впровадженні навчання рідною мовою в народній школі України (кінець XIX – початок XX ст.).
2. Модернізація системи освіти в Україні в другій половині 1860 – 1870-х рр. (на прикладі навчальних округів).
3. Жіноча середня освіта в Україні (XIX – початок XX ст.).
4. Народне килимарство і козарство Слобожанщини в дорадянську добу (друга половина XIX – початок XX ст.).

Рекомендована література: основна [1; 3; 4; 6]; додаткова [12; 18].

Змістовий модуль 2

Розвиток української культури в новітній час

Тема 7. Культурні процеси в період Національно-демократичної революції 1917 – 1921 рр.

Аналізуючи період Національно-демократичної революції 1917 – 1921 рр., необхідно пам'ятати, що важливим чинником у розв'язанні проблем розвитку української культури стала розбудова національної освіти та її українізація.

Потрібно звернути увагу на подальший розвиток вищої освіти, пов'язаний із відкриттям нових навчальних закладів: на основі Київського народного університету відкрито Український державний університет і Український університет у Кам'янці-Подільському.

На особливу увагу заслуговує заснування Української академії наук, повернення видатних учених в Україну, діяльність наукових товариств і різноманітних дослідницьких інститутів.

Також важливо підкреслити творчі здобутки українських митців у сфері театрального життя, музики, образотворчого мистецтва та скульптури.

Слід усвідомити, що відбулися колосальні зміни в літературі (пожвавилось творче життя, створювали численні літературні студії та гуртки), у видавничій справі (відновлювали роботу редакцій газет, журналів і формували національну видавничо-поліграфічну справу). Також тривав активний розвиток музейної, пам'ятникоохоронної й архівної справи.

Завдання для підготовки до практичного заняття

1. Передумови створення системи української національної освіти в добу революції 1917 – 1920 рр.
2. Культурно-освітня діяльність Української Центральної Ради.
3. Здобутки урядових відомств Гетьманату у сфері середньої та вищої освіти.
4. Наука в період Української національної революції. Створення Української академії наук.
5. Вплив революційних подій 1917 – 1920 рр. на розвиток театрального та образотворчого мистецтва.
6. Література та видавнича справа в 1917 – 1921 рр.
7. Бібліотечна й архівна справа в 1917 – 1921 рр.
8. Музейна справа та охорона пам'яток старовини і мистецтва.

Для кращого засвоєння та узагальнення матеріалу теми здобувачам вищої освіти можна запропонувати вправу «Галерея». Під час «прогулянки галереєю» здобувачі вищої освіти зможуть критично переосмислити та системно проаналізувати подану інформацію.

Питання для дискусії

1. Поясніть, чому всі українські уряди приділяли велику увагу розвитку національної освіти.
2. Визначте, як події Національно-демократичної революції вплинули на розвиток українського національного театру.

Практичні завдання

1. Що вплинуло на розвиток культури за доби Української революції?
2. Які напрями розвитку української культури підтримувала Центральна Рада?
3. Які зрушення відбулись у розвитку загальноосвітніх шкіл у цей період?
4. Які зміни відбулися в українській національній науці? Оцініть значення створення Української академії наук.
5. Розкажіть про здобутки митців у сфері образотворчого мистецтва.
6. Які нові риси з'явилися в українському театральному і музичному мистецтві?

7. Назвіть найвідоміших діячів української культури цього історичного періоду.

8. Яке місце зайняла національна культура в процесах відродження української держави у 1917 – 1920 рр.

Тематика наукових доповідей

1. Наука в період Української національно-демократичної революції.
2. Розвиток театрального мистецтва в 1917 – 1921 рр.
3. Література та видавнича справа в 1917 – 1921 рр.
4. Образотворче мистецтво в період Української національної революції.

Тематика наукових есе до теми

1. Українська книжкова графіка першої третини ХХ століття.
2. Кам'янець-Подільський державний університет.

Рекомендована література: основна [2; 3; 5; 6]; додаткова [25].

Тема 8. Культурне життя на українських землях у 1921 – 1939 рр.

Вивчення цієї теми слід розпочати з викладу загальної характеристики політики радянської влади щодо ліквідації неписьменності та її значення.

Під час підготовки до викладу матеріалу про «розстріляне відродження», потрібно дати детальну характеристику найбільших літературних об'єднань України того часу: ВАПЛІТЕ, «Плуг», «Ланка», «Молодняк», «Гарт» та ін.

Важливо звернути увагу на тотальні порушення прав людини та громадянина під час розгляду питання про антицерковну політику радянської влади та утвердження атеїзму.

На окрему увагу заслуговують питання про відсутність єдиної ідеї культурного розвитку західноукраїнських земель та популярність ідеї інтегрального націоналізму Дмитра Донцова.

Завдання для підготовки до практичного заняття

1. Політика радянської влади щодо ліквідації неписьменності та її значення.

2. Найбільші літературні об'єднання України.
3. Найпопулярніші авангардні напрями мистецтва в радянській Україні у 20 – 30-х рр. ХХ ст.
4. «Розстріляне відродження».
5. Антицерковна політика радянської влади.
6. Розрізненість західноукраїнських земель та відсутність єдиної ідеї культурного розвитку.
7. Популярність ідеї інтегрального націоналізму Дмитра Донцова на західноукраїнських землях та її культурні наслідки.

Питання для дискусії

1. Визначте, який вплив мала політика українізації на просвітницькі процеси в Україні.
2. У чому, на Вашу думку, виявляються суперечності в розвитку культури 30-х рр. ХХ ст.?

Практичні завдання

1. Які соціально-політичні передумови сприяли українському ренесансу 20-х рр. ХХ ст.?
2. Назвіть видатних представників української освіти й науки, які сприяли культурному відродженню 20-х рр. ХХ ст.?
3. Як європейський модернізм вплинув на розвиток українського образотворчого мистецтва 20-х рр. ХХ ст.?
4. Що Ви знаєте про «розстріляне відродження»?
5. Яку роль зіграла діяльність «Просвіти» в процесі українізації культури 20-х рр.?
6. Які стильові тенденції характерні для української архітектури та скульптури 20 – 30-х рр.?
7. Хто з видатних українських художників відновлював традиції Козацького бароко?
8. Що Вам відомо про творчий спадок Казимира Малевича та «школи Бойчука?»
9. Хто зі спадкоємців Миколи Лисенка продовжував справу української музики в Центральній та Західній Україні 20 – 30-х рр. ХХ ст. ?
10. Хто входив до групи поетів – неокласиків? На яку естетичну платформу вони спиралися?
11. Як процеси національно-культурного ренесансу 20-х рр. ХХ ст. відбилися в театральному мистецтві?

Тематика наукових доповідей

1. Драматургія та новаторство в театрі «Березіль».
2. Суспільно-культурна діяльність Миколи Хвильового.
3. Традиції та новаторство в українській культурі ХХ ст.
4. Театру «Березіль» та його місце в процесі культурного становлення радянської України.
5. Внесок Олександра Довженка в розвиток української культури.
6. Становлення українського кінематографа.
7. Зв'язок між політикою українізації та станом шкільної освіти у 20-ті рр. ХХ ст.
8. Основні літературні течії 20-х рр. ХХ ст. у радянській Україні та їх видатні представники.
9. Творчий спадок Казимира Малевича.

Тематика наукових есе до теми

1. Творчий спадок «школи Бойчука».
2. Зміст і основні напрями політики коренізації (українізації).
3. Розвиток освіти в Україні за доби українізації.
4. Літературні об'єднання в УРСР у 20 – 30-х рр. ХХ ст.
5. Революційний інтернаціоналізм Миколи Хвильового.

Рекомендована література: основна [2; 3; 5; 6]; додаткова [24; 27 – 29].

Тема 9. Культура України доби Другої світової війни (1939 – 1945 рр.)

Вивчення теми слід розпочати із заходів радянізації західноукраїнських земель, які відбулися протягом 1939 – 1941 рр.

Також важливо звернути увагу на ті зміни, які відбулись після початку Другої світової війни для всіх українців не тільки в державно-правовому статусі, а й у сфері культурного життя. Це організація широкомасштабних заходів з евакуації українських культурних цінностей, а також наукових, освітніх установ, творчих спілок, союзів письменників, художників, композиторів України в східні райони СРСР.

Потрібно зазначити, що доля української культури за нацистського «нового порядку була трагічною. Це – військово-поліцейний терор окупан-

тів, розстріли вчених, освітян, лікарів, закриття шкіл, газет, культурно-освітніх установ, пограбування мистецьких та історичних цінностей українського народу.

На особливу увагу заслуговує питання щодо стану науки й освіти, які під час війни працювали на перемогу: створення агітаційних фронтових груп письменників, митців, акторів; розроблення воєнно-патріотичної тематики в музиці й образотворчому мистецтві; розвиток театру, кіно, засобів масової інформації.

Завдання для підготовки до практичного заняття

1. Зміни в культурному житті західноукраїнських земель після включення до складу радянської України (вересень 1939 – червень 1941 рр.).

2. Нацистський «новий порядок», установлений на території України і його вплив на стан української культури.

3. Внесок діячів української науки в перемогу над фашизмом.

4. Стан освіти в роки Другої світової війни.

5. Основні напрями розвитку української літератури в роки війни.

6. Внесок художнього, музичного мистецтва, театру й кіно в перемогу над нацизмом.

7. Засоби масової інформації під час Другої світової війни.

Під час підготовки до семінару здобувачам вищої освіти пропонують ознайомитися з матеріалами наукових статей із проблеми розграбування, вивезення та знищення культурних цінностей на окупованій території України та підготуватися до дискусії.

Питання для дискусії

1. У чому, на Вашу думку, полягала неоднозначність і суперечність політики радянської України 1939 – 1941 рр. у західноукраїнських землях?

2. Доведіть, що нацистський «новий порядок» руйнував українську культуру в роки Другої світової війни.

Практичні завдання

1. Проаналізуйте культурні складники радянської України західноукраїнських земель 1939 – 1941 рр.

2. Як відбувалися заходи з евакуації українських культурних цінностей у східні райони СРСР?

3. Визначте основні напрями розвитку української культури в роки Другої світової війни.

4. Як відбувався процес відновлення системи установ освіти і науки в ході звільнення України від загарбників?

5. Проаналізуйте внесок засобів масової інформації в перемогу над нацизмом.

Тематика наукових доповідей

1. Досягнення українських науковців у роки Другої світової війни.

2. Українське кіномистецтво в роки Другої світової війни.

Тематика наукових есе до теми

1. «Просвіти» в умовах «нового порядку».

2. Конфесійна політика окупаційної адміністрації Рейхскомісаріату Україна в 1941 – 1942 рр.

3. Повсякдення українців у роки німецької окупації 1941 – 1944 рр.

4. Проблема повернення мистецьких та історичних цінностей українського народу, після Другої світової війни.

Рекомендована література: основна [2; 3; 6]; додаткова [23].

Тема 10. Культура УРСР у 1945 – 1991 рр.

Вивчення цієї теми слід розпочати з викладу загальної характеристики культурного розвитку радянської України в повоєнний час: масового відкриття науково-дослідних і проектних інститутів, розгортання науково-технічної революції тощо.

Варто зосередити увагу на конкретних прикладах діяльності представників української радянської літератури як вияву національно-культурного пробудження українців.

Потрібно надати конкретні приклади яскравих виявів новаторства в кінематографії, музиці, образотворчому і театральному мистецтві та ін.

Слід звернути увагу на появу масового суспільного інтересу до краєзнавчої тематики як способу пробудження мовно-культурного самозбереження народу.

Завдання для підготовки до практичного заняття

1. Масове відкриття науково-дослідних і проектних інститутів.
2. Розгортання науково-технічної революції в радянській Україні.
3. Українська радянська література як вияв національно-культурного пробудження українців.
4. Формування епохи «шістдесятників».
5. Початок реабілітації невинно засуджених у часи сталінських репресій.
6. Новаторство в кінематографії, музиці, образотворчому і театральному мистецтві.
7. Боротьба з «українським буржуазним націоналізмом» у добу застою.

Розглядаючи питання теми 10, можна запропонувати здобувачам вищої освіти роботу в малих групах та обговорення теми «Молодіжні субкультури».

Питання для дискусії

1. Як Ви оцінюєте процеси зросійщення в освіті у 80-х рр. XX ст.?
2. Як вплинув культ особи Сталіна на розвиток української культури в повоєнні роки?

Практичні завдання

1. Що таке «ждановщина»?
2. Якими є найвагоміші здобутки української науки і літератури в другій половині 40-х – першій половині 50-х рр. XX ст. ?
3. Які зміни відбувалися в подальшому вдосконаленні народної освіти?
4. Які реформи в галузі науки позначилися на розвитку дослідницької роботи?
5. Які процеси відбувалися в літературному житті України в 60 – 80-х рр. XX ст.?
6. Як розвивалися культура і духовне життя в Україні часів хрущовської «відлиги»?
7. Що нового принесли в літературу та мистецтво «шістдесятники»?
8. У чому виявлялося нігілістичне ставлення до національної самобутності українського народу, його культури в 1970-ті – першу половину 1980-х рр.?

9. Чи відбувалися репресії проти діячів української культури? Назвіть приклади.

Тематика наукових доповідей

1. Поетична хвиля українського кінематографа (О. Довженко, С. Параджанов, І. Миколайчук та ін.).
2. Сатира та гумор радянської доби як надбання української культури.
3. Архітектурні пам'ятки радянської епохи в Києві.
4. Архітектурні пам'ятки радянської епохи в Харкові.
5. Розвиток української радянської науки.
6. Модерн в українській культурі.
7. Харків як освітній і науковий центр України.
8. Становлення української радянської естрадної пісні.
9. Радянський етап у творчості Ліни Костенко.
10. Радянський етап у творчості Романа Віктюка.

Тематика наукових есе до теми

1. Загальні принципи та методи культурної політики більшовиків періоду становлення тоталітарної системи. Засади «соціалістичного реалізму».
2. Здобутки української культури 50 – 60-х рр. XX ст.
3. Культурні настанови «шістдесятників».
4. Дисидентський рух на українських землях.

Рекомендована література: основна [2; 3; 6]; додаткова [26; 29].

Тема 11. Культурне життя в Україні за доби незалежності

Вивчення цієї теми слід розпочати з викладу загальної характеристики появи новітніх складових у культурному розвитку України за часів отримання нею незалежності. (Можна порівняти з ключовими тенденціями культурного розвитку попереднього, повоєнного періоду).

Слід звернути особливу увагу на становлення й актуальні проблеми мовної політики в нашій державі, на проблему двомовності наших громадян, відсутність високого рівня національної свідомості, розмиту національну ідентичність тощо.

Варто відмітити неоднозначні наслідки процесів реформування освіти та суттєве зменшення кількості наукових досліджень.

Важливо на конкретних прикладах діяльності розповісти про яскраві постаті літератури та мистецтва, театру й кіно.

Потрібно проаналізувати та виокремити важливі нововведення у сфері книговидавання та бібліотечній справі.

Завдання для підготовки до практичного заняття

1. Нові закономірності культурного розвитку.
2. Становлення та проблеми мовної політики.
3. Реформування освіти.
4. Наукові дослідження та проблеми в українській науці.
5. Яскраві постаті літератури та мистецтва.
6. Розвиток театру та кіно.
7. Нововведення у сфері книговидавання та бібліотечній справі.
8. Українські співаки на «Євробаченні».
9. Місце та роль ЗМІ в житті сучасного українського суспільства.

Питання для дискусії

1. Який вплив здійснює глобалізація на інтелектуальний і культурний розвиток людини?
2. Чим, на Вашу думку, зумовлено необхідність продовження освіти протягом усього життя?

Практичні завдання

1. Назвіть нові закономірності культурного розвитку України після 1991 р.
2. Якою є сучасна мовна політика в Україні?
3. Проаналізуйте стан сучасної системи освіти.
4. Що позитивного отримала українська система вищої школи від упровадження Болонського процесу?
5. У якій галузях проводять сучасні наукові дослідження в Україні?
6. Дайте стислу характеристику розвитку сучасного українського мистецтва.
7. У чому виявляється спадковість і поступальний розвиток культурного процесу в суспільстві?

8. Як Ви оцінюєте мовну ситуацію в Україні на сучасному етапі?
9. З'ясуйте відмінності наукового й релігійного світоглядів.
10. Назвіть позитивні та негативні зміни, які сталися в освіті за роки незалежності України.

Тематика наукових доповідей

1. Сучасна українська література та її найвідоміші представники.
2. Сучасна музика та її найвідоміші представники .
3. Образотворче мистецтво та його найвідоміші представники.
4. Сучасний український театр і його найвідоміші представники.
5. Стан і проблеми народного мистецтва на сучасному етапі.
6. Особливості культурного відродження на сучасному етапі.
7. Державні документи, що визначають напрями та зміст відродження української культури на сучасному етапі.
8. Стильові напрями пошуків українських митців у другій половині XX – на межі XXI ст.
9. Основні напрями сучасної творчості Ліни Костенко.

Тематика наукових есе до теми

1. Нові закономірності культурного розвитку після 1991 р.
2. Формування мовної політики в Україні після 1991 р.: особливості та труднощі.
3. Сучасна система освіти в Україні.
4. Наукові дослідження в сучасній Україні.

Рекомендована література: основна [2; 3; 6]; додаткова [26; 29 – 31].

Тема 12. Культура української діаспори

Перш за все необхідно усвідомити, що причини переселення українців за кордон були різними, але протягом десятиліть у діаспорі нагромаджено значний духовно-культурний потенціал, створено чималі наукові, літературні, художні цінності. Численні наукові, освітні, культурні установи української діаспори плідно працювали в Чехословаччині, Австрії, Німеччині, Франції, Польщі.

На особливу увагу заслуговує заснування Української бібліотеки імені Симона Петлюри в Парижі, відродження в Мюнхені Наукового товариства ім. Шевченка, найвагомішим доробком якого став проєкт «Енциклопедія українознавства».

Варто зазначити, що українська діаспора США належить до високо-урбанізованої й освіченої частини національних меншин цієї держави. Тут функціонує ціла низка освітніх, наукових, суспільно-громадських організацій, зокрема Український науковий інститут Гарвардського університету (УНІГУ), де було започатковано численні гуманітарні проєкти. У Канаді знаходиться центр Світового конгресу українців, Канадський інститут українських студій, при якому діє Центр досліджень історії України ім. Петра Яцика, а також плідно працюють провідні вчені різних галузей, суспільно-громадські та культурні діячі.

Важливим є питання щодо особливостей розселення української еміграції на сході та проблеми української спільноти на сьогодні.

Завдання для підготовки до практичного заняття

1. Формування української діаспори. Створення духовного ґрунту для освітньої, наукової і культурної діяльності.
2. Культурницька діяльність українських емігрантів у міжвоєнний період.
3. Український вільний університет.
4. Книжкова культура української діаспори в Європі повоєнної доби (1945 – 1960 рр.): досвід збереження та використання.
5. Діяльність Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ).
6. «Енциклопедія українознавства».
7. Музична культура української діаспори.
8. Громадсько-політична діяльність української діаспори на підтримку України після проголошення незалежності.

Питання для дискусії

1. Який культурний внесок зробила діаспора в становлення незалежної України? Висловіть свою думку.
2. Як Ви оцінюєте таке явище, як «сентиментальний туризм»?

Практичні завдання

1. Яку роль відіграв Український вільний університет у розвитку освіти і науки?
2. Творчість художників і митців. Роль освіти та громадських організацій.
3. Визначте роль музичної культури в національному вихованні української молоді за кордоном.
4. Назвіть найбільші культурні досягнення українців Канади та США.
5. У яких галузях прославились українці в європейських країнах?
6. Визначте, яку допомогу надала західна діаспора Україні за роки незалежності.

Тематика наукових доповідей

1. Внесок українців діаспори у світову культуру. Вихідці з України зі світовим ім'ям.
2. Творчість українських митців у Європі, США та Канаді.
3. Діяльність Йосипа Сліпого для розвитку українських освітніх установ за кордоном: Українського католицького університету (Рим), Українського вільного університету (Мюнхен), Товариства українців католиків «Свята Софія» (Філадельфія).
4. Проблеми сьогодення української спільноти східної діаспори.

Тематика наукових есе до теми

1. Часопис «Тризуб» як джерело вивчення соціокультурних процесів та повсякдення в Україні під владою більшовиків (1920-ті рр.).
2. Книговидавнича діяльність української діаспори в Європі та США: досвід збереження та використання.
3. Музична культура української діаспори США та Канади в контексті культурного життя XX ст.

Рекомендована література: основна [2; 3; 6]; додаткова [30; 31].

Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти

Університет використовує 100-бальну накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти. Для навчальної дисципліни «Історія української культури» формою підсумкового семестрового контролю є залік: максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума – 60 балів.

Поточний контроль, який здійснюють під час проведення лекційних і практичних занять, має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача вищої освіти до виконання конкретної роботи. Його оцінюють сумою набраних балів.

Поточний контроль: виконання інтерактивних завдань (24 бали), обговорення актуальних питань теми та участь у дискусіях (36 балів), письмова контрольна робота 1 (14 балів), письмова контрольна робота 2 (16 балів), есе (10 балів).

Семестровий контроль: залік.

У процесі викладання навчальної дисципліни для набуття визначених результатів навчання й активізації освітнього процесу передбачено застосування таких методів навчання, як словесні, наочні та практичні.

Практичні методи навчання містять: дискусії (Тема 1. Культура на українських землях за давніх часів; Тема 2. Культура княжої доби; Тема 4. Культура козацької доби; Тема 5. Українська культура кінця XVIII – першої половини XIX ст.; Тема 6. Українська культура другої половини XIX – початку XX ст.; Тема 9. Культура України доби Другої світової війни (1939 – 1945 рр.); Тема 10. Культура УРСР у 1945 – 1991 рр.); роботу малими групами (Тема 3. Культурні процеси на українських землях за литовсько-польської доби та Речі Посполитої (XIV – першої половини XVII ст.); Тема 5. Українська культура кінця XVIII – першої половини XIX ст.; Тема 7. Культурні процеси в період Національно-демократичної революції 1917 – 1921 рр.; Тема 8. Культурне життя на українських землях у 1921 – 1939 рр.; Тема 11. Культурне життя в Україні за доби незалежності); підготовку наукових доповідей та есе (за всіма темами навчальної дисципліни).

Більш детальну інформацію щодо системи оцінювання наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

Глосарій

Агіографія – особливий спосіб вивчення життя святих у різноманітних релігійних системах, а також богословських та історико-церковних основ святості.

Аліпій (Алімпій, Олімпій) Печерський (близько 1050 – 1114) – православний святий, київський мозаїст й живописець, ювелір та лікар, чернець Києво-Печерського монастиря.

Бароко – один зі стилів мистецтва в історії європейської культури; охоплював різні сфери духовного життя суспільства, через що його вважають епохою культури.

Билини – народні речитативно-мелодійні епічні пісні соціально-побутового змісту, героїко-патріотичного характеру, що відображали воєнні й трудові подвиги народу, розкривали його високі моральні якості.

Велес – бог скотарства, торгівлі й музики в східних слов'ян.

Вертеп – старовинний пересувний ляльковий театр, де виконувалися п'єси на релігійні та світські теми.

Гаптування – вишивання речей шовковими нитками, укритими тонким шаром золота або срібла.

Гравюра – вид мистецтва графіки, що охоплює різноманітні способи ручного оброблення дощок чи металевих пластин і друкування з них відбитків.

Графіка – вид образотворчого мистецтва, для якого характерною є перевага ліній і штрихів, використання контрастів білого і чорного та менше, ніж у живописі, використання кольору.

Дажбог – бог Сонця, якому поклонявся весь слов'янський світ; володар добра та багатства.

Декоративно-ужиткове мистецтво – вид мистецтва, твори якого поєднують практичні та естетичні функції.

Драма – літературно-театральний твір, побудований у формі діалогу без авторської мови та призначений для сценічного виконання.

Думи – ліро-епічні твори українського фольклору на історико-героїчну та побутову тематику

Еклектизм – механічне поєднання в одному вченні різнорідних, органічно несумісних елементів, які запозичують із протилежних концепцій.

Елегія – один із жанрів лірики медитативного, меланхолійного, журливого змісту.

ЗМІ – різновид медіа, орієнтований на масову аудиторію й охоплює пресу, радіо, телебачення, інтернет, кінематограф, звукозаписи та відеозаписи, відеотекст, телетекст, рекламні щити та панелі, мультимедійні центри.

Ідол у язичницьких релігіях – елемент культу, предмет, який начебто є втіленням божества.

Ізборники – рукописні книги у формі сукупності статей і фрагментів різноманітних видань, здебільшого релігійного змісту.

Ікона – зображення осіб або подій священної чи церковної історії, яке є предметом особливого пошанування в християнстві; у мистецтвознавстві так називають зображення на твердій поверхні.

Іконостас – стіна з ікон у храмі східного (візантійського) обряду, яка відокремлює вівтар від центральної частини церкви.

Імпресіонізм – художній напрям, який виник у 1860-х рр. та остаточно сформувався в другій половині XIX ст. у Франції, заснований на принципі безпосередньої фіксації вражень, спостережень, співпереживань. Імпресіоністи намагаються у своїх творах відтворити шляхетні, витончені особисті враження та спостереження мінливих миттєвих відчуттів і переживань, природу, схопити мінливі ефекти світла.

Інтермедія – коротка сценка переважно гумористично-комедійного характеру, яку виконували в перервах між актами основної вистави (найчастіше драми).

Класицизм – напрям у європейському мистецтві, який уперше заявив про себе в італійській культурі XVI ст. Найбільшого розквіту досяг у Франції (XVII ст.). Для класицизму характерною є орієнтація на античну літературу, яку проголошували ідеальною, класичною, гідною наслідування.

Коренізація – політика, спрямована на забезпечення в державних і партійних установах достатньої кількості представників корінного населення та вживання їхньої рідної мови; сприяння організації шкіл і вищих навчальних закладів, культурних закладів, які б провадили діяльність мовами корінних національностей; видання їхніми мовами періодики та книг.

Кормильство – форма індивідуального домашнього виховання і навчання дітей феодальної знаті в добу Київської Русі.

Космополітизм – ідея, основою якої є теза про необхідність заміни національного громадянства світовим; заперечення права націй на самостійне існування, відмова від суверенітету, культури, традицій.

Кубізм – напрям у модерному мистецтві, концептуально оснований на створенні нових предметів, непорівнянних із дійсними, на переважанні геометричних форм у прагненні передачі просторової структури предметів.

Культура – форма духовної та матеріальної діяльності суспільства, спрямована на відтворення та оновлення соціального буття через активну творчу діяльність людей.

Курган – ґрунтовий або кам'яний насип над одним або кількома похованнями.

Лада – богиня та покровителька шлюбу, любові та добра в слов'янській міфології.

Ліквідація неписьменності – культурно-освітня кампанія, здійснювана більшовицькою партією у 20 – 30-ті рр. XX ст., спрямована на надання елементарної освіти тим, хто цього потребував.

Літопис – історичний жанр давньоруської літератури, що являв собою більш-менш докладний запис історичних подій за роками.

Матеріальна культура – сукупність засобів виробництва, житло, предмети домашнього побуту, одяг, засоби транспорту і зв'язку – усе те, що є результатом матеріальної діяльності людини.

Меценатство – добровільна безкорислива діяльність фізичних осіб щодо матеріального, фінансового та іншого підтримання набувачів благодійної допомоги.

Мистецтво – галузь людської культури, у якій за допомогою знаків через конкретні образи світу виражають його узагальнені сенси. Зазвичай поділяють на літературу, образотворче, декоративно-ужиткове, сценічне мистецтво, музику й архітектуру.

Містерія – духовна драма на біблійні сюжети.

Модерн – стильовий напрям у європейському й американському мистецтві (переважно в архітектурі, образотворчому й декоративно-ужитковому мистецтві) кінця XIX – початку XX ст.

Мозаїка – декоративно-прикладне та монументальне мистецтво, витвори якого створено шляхом формування зображення за допомогою компонування, набору й закріплення на поверхні різнокольорових камінців, смальти (сплав свинцю і скла), керамічних плиток та інших матеріалів.

Національно-культурне відродження – процес становлення і розвитку культурно-освітнього та громадсько-політичного життя України протягом кінця XVIII – початку XX ст.

Неокласицизм – художній напрям в українському мистецтві початку ХХ ст., який потребував суворості та гармонійної довершеності форм, наслідування класичних зразків.

Патерик – у православ'ї – збірник життєписів отців – ченців із розповідями про їхнє подвижницьке життя.

Пектораль – коштовна металева нагрудна прикраса – ознака влади.

Перун – один із верховних богів у дохристиянську епоху, головний бог у язичників, володар блискавок і грому, покровитель воїнів у Х ст.

Політеїзм – віра в багатобожжя.

Поп-арт – суспільна ідея, що пропагує використання предметів масового споживання як творів мистецтва, і в якій образна творчість представлена композиціями з реальних речей (манекени, частини машин, опудала, афіші тощо).

Поп-музика – поняття, яке охоплює різноманітні стилі та жанри переважно розважальної естрадної музики, розрахованої на масового слухача.

Постмодернізм – один із сучасних світоглядно-мистецьких напрямів, який замінив модернізм, він орієнтується на буденні смаки, погляди й настрої масової свідомості людей.

Реалізм – стиль і метод у мистецтві й літературі, що виражається в найдокладнішому описі досліджуваних явищ, без ідеалізації.

Романтизм – ідейний рух у літературі, науці й мистецтві, що виник наприкінці ХVІІІ ст. Характерними ознаками романтизму є заперечення раціоналізму, відмова від суворої нормативності в художній творчості, культ почуттів людини.

Самвидав – видана поза державною цензурою література у формі підпільних листівок, брошур, книг та періодичних видань. Випускали дисиденти як форму протесту проти офіційного політичного курсу СРСР.

Сварог – Прабог, владика світу, бог світла та небесного вогню.

Світогляд – комплексна система поглядів і уявлень про світ, самоусвідомлення людиною свого місця, оточення та основних зв'язків у всесвіті, відображена в оцінках, принципах, знаннях, поведінкових стереотипах тощо.

Символізм – літературно-мистецький напрям кінця ХІХ – початку ХХ ст., основоположники якого проголосили основою мистецької творчості символ – таємну ідею, приховану в глибині всіх навколишніх, а також

і потойбічних явищ, що її можна розкрити, збагнути й відобразити тільки з допомогою мистецтва, зокрема музики та поезії.

Скульптура – ліплення, пластика, вид образотворчого мистецтва, твори якого мають об'ємну, тривимірну форму; виконують із твердих чи пластичних матеріалів.

Субкультура – зразки та норми поведінки, відмінні від загальноприйнятих у традиційному соціумі, проте обов'язкові в певній суспільній групі, що є складовою ширшої спільноти.

Толерантність – терпиме ставлення до інших, чужих думок, вірувань, політичних уподобань і позицій.

Українське бароко – назва мистецького стилю, поширеного на українських землях у XVII – XVIII ст.; виник у результаті поєднання місцевих архітектурних традицій і європейського бароко.

Український авангард – напрям у світовому мистецтві, який відзначався величезною емоційною силою колористики, ліричною пластикою й декоративністю, ритмічною цілісністю та іншими елементами української національної символіки.

Український символізм – напрям в українській культурі початку XX ст., який поєднував песимізм та містику, виявляв «поетичний еретизм», переборюючи відчуття безнадії та відчаю.

Феєрія – використання фантастично-казкових сюжетів для розкриття повноти сюжету твору.

Фреска – живопис на сирій штукатурці, одна з технік настінного малярства.

Футуризм – художній напрям авангардного європейського мистецтва, що заперечував усі традиційні естетичні, етичні та соціальні норми.

Хуторянство – інтелектуальна течія в Україні XIX – XX ст. центром якого була критика урбаністичної цивілізації.

Щедрівки – українські національні старовинні обрядові величальні пісні, якими зустрічали початок нового хліборобського року, початок весняної рільницької праці, що починалася наприкінці березня. У радянський період їх забороняли.

Язичництво – система первісних дохристиянських релігійних вірувань, поглядів і обрядів, обожнення сил природи, тварин і рослин, а також людиноподібних істот (русалок, берегинь).

Рекомендована література

Основна

1. Історія української культури (від стародавніх часів до XIX століття) : ілюстр. хрестоматія : у 3 ч. / за заг. ред. Ю. С. Сабадаш. – Київ : Ліра-К, 2020. – Ч. 1. – 320 с.
2. Історія української культури (XX століття) : ілюстр. Хрестоматія : у 3 ч. / за заг. ред. Ю. С. Сабадаш. – Київ : Ліра-К, 2022. – Ч. 2. – 292 с.
3. Сабадаш Ю. С. Історія української культури : курс лекцій для студентів усіх спеціальностей ОС «Бакалавр» / Ю. С. Сабадаш, Ю. М. Нікольченко, Л. Г. Дабло. – Київ : Ліра-К, 2021. – 230 с.
4. Соціальна та економічна історія України: від середини XVII до початку XX ст. [Електронний ресурс] : навч. посіб. / Л. В. Баличева, Л. Е. Добрунова, Н. Л. Шелкунова. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 157 с. – Режим доступу : <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/24525>.
5. Соціальна та економічна історія України: від 1917 до 1939 р. [Електронний ресурс] : навч. посіб. / Л. В. Баличева, Л. Е. Добрунова, В. М. Мацюцький, Н. О. Свинаренко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. – 140 с. – Режим доступу : <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/30023>.
6. Українська культура : підручник / В. О. Лозовой, Л. В. Анучина, О. В. Бурлука та ін. – Харків : Право, 2021. – 400 с.

Додаткова

7. Баличева Л. В. Благодійність у Харкові в XIX столітті [Електронний ресурс] / Л. В. Баличева // Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. – 2023. – № 28 – С. 56–61. – Режим доступу : <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/30936>.
8. Белова А. В. Уявлення про долю в традиційній культурі українців / А. В. Белова, Н. О. Громова // Етнічна історія народів Європи. – 2022. – Вип. 66. – С. 26–33.
9. Борисевич Л. Українські мандрівні студенти – носії гуманних ідей XVII – XVIII століть / Л. Борисевич, М. Новосад, А. Сініцина // Українознавство. – 2022. – № 2. – С. 245–254.

10. Буряк Л. Антропологічний код української культури і цивілізації / Л. Буряк // Український історичний журнал. – 2021. – № 2. – С. 211–216.
11. Вечерський В. В. Бароко українське, козацьке і мазепинське: термінологічні дефініції і сутність явища / В. В. Вечерський // Сіверщина в історії України : зб. наук. пр. – Київ ; Глухів, 2021. – Вип. 14. – С. 7–11.
12. Донік О. Духовенство Правобережної України в національно-культурному і духовно-освітньому відродженні (друга половина XIX – початок XX ст.) / О. Донік, О. Кошель // Український історичний журнал. – 2022. – № 4. – С. 231–235.
13. Затилюк Я. Духовна спадщина давнього Галича / Я. Затилюк // Український історичний журнал. – 2022. – № 2. – С. 216–222.
14. Ігнатенко Н. Історико-ретроспективний аналіз державної освітньої політики в Україні (1991 – 2020 рр.) / Н. Ігнатенко, М. Москалюк, Л. Костюк // Український історичний журнал. – 2022. – № 2. – С. 203–215.
15. Кваша К. Синкретизм язичництва та християнства. Народна релігія чи православ'я? [Електронний ресурс] / К. Кваша // Вісник Львівського університету. Серія «Філософсько-політологічні студії». – 2021. – Вип. 38. – С. 43–49. – Режим доступу : <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.38.5>.
16. Колесник І. Григорій Сковорода: духовний реформатор українського світогляду / І. Колесник // Український історичний журнал. – 2022. – № 6. – С. 74–85.
17. Литовченко В. П. Ідеали язичництва у християнському світогляді [Електронний ресурс] / В. П. Литовченко // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2022. – С. 81–85. – Режим доступу : <https://doi.org/10.32782/apfs.v037.2022.13>.
18. Милько В. Модернізація системи освіти в Україні у другій половині 1860 – 1870-х рр. (на прикладі навчальних округів) / В. Милько // Український історичний журнал. – 2021. – № 6. – С. 29–43.
19. Мицик Ю. А. Кілька документів з історії повсякдення студентів Києво-Могилянської академії XVIII ст. / Ю. Мицик // Наукові записки НаУКМА. Історичні науки. – 2021. – Т. 4. – С. 96–103.
20. Міхеєнко К. З історії храмобудування Київської Русі / К. Міхеєнко // Український історичний журнал. – 2022. – № 4. – С. 214–230.
21. Момот Н. М. Історія комунікаційного простору української культури в публіцистиці Є. Маланюка / Н. М. Момот // Комунікаційний простір постінформаційного суспільства: проблеми та перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 трав. 2023 р.). – Вінниця : ТВОРИ, 2023. – С. 67–70.

22. Рибак І. В. Безпековий вимір політики ідентичності в Україні : до питання національної стійкості / І. В. Рибак // Стратегічні пріоритети політико-правового розвитку України в контексті європейської інтеграції : монографія / за ред. І. О. Кресіної ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ : Норма права, 2024. – С. 629–657.

23. Рішняк О. Культурна спадщина у воєнному конфлікті: міжнародний досвід другої половини XX – початку XXI ст. та українська дійсність / О. Рішняк // Український історичний журнал. – 2022. – № 4. – С. 159–173.

24. Руда О. Освітнє питання у парламентській діяльності українських послів у сеймі Польщі (1922 – 1927) / О. Руда, О. Піх // Український історичний журнал. – 2023. – № 2. – С. 96–112.

25. Свинаренко Н. О. Згубний вплив політики русифікації та її наслідки для українського народу [Електронний ресурс] / Н. О. Свинаренко // *Pomiedzy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe*. – 2022. – Вип. 4 (7). – С. 197–204. – Режим доступу : <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/29008>.

26. Свинаренко Н. О. Про зросійщення у радянській Україні : юридичні документи та наслідки їх дії [Електронний ресурс] / Н. О. Свинаренко, Л. Е. Добрунова // Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»). – 2024. – Вип. № 1 (19). – С. 1511–1523. – Режим доступу : <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/32923>.

27. Свинаренко Н. О. Про носіїв української традиції у мистецькому світі XX ст. (на прикладі діяльності Соломії Крушельницької) [Електронний ресурс] / Н. О. Свинаренко, Л. В. Баличева // Актуальні проблеми розвитку українського та зарубіжного мистецтва: культурологічний, мистецтвознавчий, педагогічний аспекти : Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції (24–26 травня 2024 р.) – Львів ; Торунь : Liha-Pres, 2024. – С. 69–71. – Режим доступу : <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/32701>.

28. Свинаренко Н. О. Становище освітян Харківщини в роки Голодомору 1932 – 1933 рр. : здобутки, труднощі та проблеми (історіографічні та джерелознавчі аспекти) [Електронний ресурс] / Н. О. Свинаренко, Л. Е. Добрунова // Південний архів (історичні науки) : зб. наук. пр. – Вип. XXXVI. – 2021. – С. 32–38. – Режим доступу : <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/27269>.

29. Свинаренко Н. О. Українське радянське суспільство (30-х рр. XX ст.) : провідні суспільно-політичні, культурні, освітні тенденції [Електронний ресурс] / Н. О. Свинаренко, Л. Е. Добрунова // Культурологічний альманах. – 2023. – Вип. 1. – С. 64–69. – Режим доступу : <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/29969>.

30. Свинаренко Н. О. Український історико-архітектурний та музейний потенціал для успішної культурної євроінтеграції [Електронний ресурс] / Н. О. Свинаренко // Південний архів (історичні науки) : зб. наук. пр. – 2022. – Вип. XXXIX. – С. 19–26. – Режим доступу : <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/28251>.

31. Ткач Д. І. Тарас Шевченко в культурній дипломатії України / Д. І. Ткач // Наукові записки Шевченківського національного заповідника. – 2023. – № 1 (3). – С. 257–266.

Інформаційні ресурси

32. Енциклопедія українознавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://diasporiana.org.ua>.

33. Інститут історії України НАНУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://history.org.ua/uk>.

34. Історія української культури. Ізборник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/istkult/ikult.htm>.

35. Культура. Міністерство культури України. Національне газетно-журнальне видавництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cultura.media/>.

36. Культура України. Електронна Бібліотека. – Режим доступу : <http://elib.nplu.org/>.

37. Моя Україна. Культура [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://moyaukraina.io.ua/s108554/kultura>.

38. Навчальні матеріали онлайн. Культурологія. – Режим доступу : <http://pidruchniki.com/kulturologiya/>.

39. Сайт персональних навчальних систем ХНЕУ ім. С. Кузнеця. – Режим доступу : <https://pns.hneu.edu.ua/course/view.php?id=10005>.

40. Український інститут національної пам'яті [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://old.uinp.gov.ua>.

41. Український світ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/UKRSVIT>.

Зміст

Вступ.....	3
Змістовий модуль 1. Зародження й розвиток української культури до початку XX ст.....	5
Тема 1. Культура на українських землях за давніх часів	5
Тема 2. Культура княжої доби	7
Тема 3. Культурні процеси на українських землях за литовсько-польської доби та Речі Посполитої (XIV – першої половини XVII ст.)	9
Тема 4. Культура козацької доби	11
Тема 5. Українська культура кінця XVIII – першої половини XIX ст.....	14
Тема 6. Українська культура другої половини XIX – початку XX ст.	16
Змістовий модуль 2. Розвиток української культури в новітній час.....	18
Тема 7. Культурні процеси в період Національно-демократичної революції 1917 – 1921 рр.	18
Тема 8. Культурне життя на українських землях у 1921 – 1939 рр.	20
Тема 9. Культура України доби Другої світової війни (1939 – 1945 рр.)	22
Тема 10. Культура УРСР у 1945 – 1991 рр.	24
Тема 11. Культурне життя в Україні за доби незалежності.....	26
Тема 12. Культура української діаспори	28
Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти	31
Глосарій.....	32
Рекомендована література.....	37
Основна	37
Додаткова	37
Інформаційні ресурси	40

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

**Методичні рекомендації
до виконання практичних завдань
для здобувачів вищої освіти всіх спеціальностей
першого (бакалаврського) рівня**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладачі: **Баличева** Лариса Вікторівна
Добрунова Людмила Едуардівна
Свинаренко Наталія Олександрівна

Відповідальний за видання *О. С. Черемська*

Редактор *Н. Г. Войчук*

Коректор *В. О. Дмитрієва*

План 2025 р. Поз. № 22 ЕВ. Обсяг 42 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61165, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*